

**PAVELDUKAS
VILNIAUS
SENAMIESTYJE**



Pasaulio paveldu* vadiname tuos gamtos ar žmogaus sukurtus objektus bei vietas, kurie pasauliniu mastu pasižymi ypatinga ir išskirtine visuotine verte. Mūsų Žemėje tokių objektų yra šiek tiek daugiau nei 1000, o Lietuvoje – 4. Pirmasis iš Lietuvos į Pasaulio paveldo sąrašą 1994 m. buvo įtrauktas Vilniaus senamiestis. UNESCO Pasaulio paveldo metų proga senajame Vilniuje svečiuojasi Paveldukas** – vaikų draugas visame pasaulyje, besirūpinantis paveldo išsaugojimu.



UNESCO
pasaulio paveldo
metai Lietuvoje
2020



*Paveldas – iš praeities mus pasiekę objektai ar vietos, kuriuos norime išsaugoti.

**Paveldukas gimė 1995 m. Bergeno mieste Norvegijoje vykusiame Pirmajame jaunimo forume pasaulio paveldo tema, kur grupė ispaniškai kalbančių mokinių sukūrė juos pačius – jaunuosius paveldo saugotojus - simbolizuojantį personažą Patrimonito (liet. "mažas paveldas" arba "paveldukas").

Su Pavelduku po pasaulį galite pakeliauti čia: unesco.org/en/patrimonito

Nekantrauju
pasižvalgyti po Jūsų
miestą! Kaip smagu, kad
Vilniaus herbą puošia
Šv. Kristoforas – keliauto-
jų globėjas!





Vilniaus požemiai

Vaikštinėdami siauromis Vilniaus senamiesčio gatvelėmis greičiausiai pastebėjote ypatingai žemai prie šaligatvių esančius kai kurių pastatų pirmojo aukšto langus. Taip yra todėl, kad miesto kultūrinis sluoksnis* per šimtmečius nuolat „auga“ ir mūsų dienų grindinių paviršius yra gerokai aukščiau nei didžiųjų kunigaikščių laikais. Vietomis senamiestis yra „paaugęs“ net keletą metrų!

*Tai žmonių gyvenamoje vietoje per ilgą laiką iš įvairių liekanų (augalų, gyvų organizmų, įvairių buities, statybinių ir panašių atliekų) susidarantis sluoksnis.

Kultūrinis sluoksnis yra labai svarbus mokslininkams archeologams**, nes iš jame randamų senovės statinių likučių, ūkinių atliekų, įvairių buities reikmenų archeologai gali nustatyti, prieš kiek metų toje vietoje gyveno žmonės, ką jie dirbo, kokia buvo jų buitis.

**Archeologai tyrinėja praeitį, remdamiesi senoviniais daiktais, kuriuos dažniausiai aptinka įvairiuose kultūrinuose sluoksniuose.



Katedra ir Valdovų rūmai

Kasinėdami Valdovų rūmų teritorijos kultūrinį sluoksnį mokslininkai atrado seniausios Lietuvoje mūrinės pilies liekanas. Atkastiems mūrams jau daugiau kaip 700 metų! Ši senoji Lietuvos kunigaikščių pilis užėmė maždaug pusės futbolo aikštės dydžio plotą.

Vilnius turi daugybę požemių. Katedros požemiuose gali pamatyti vieną seniausių Lietuvoje ant mūrinės tinkuotos sienos nutapytų paveikslų, mokliškai vadinamų freska.

Katedros požemiai saugo ir Karališkąjį mauzoliejų*, kuriame šalia kitų garbingų asmenų yra palaidotas Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras. Šis karalius prieš šiek tiek daugiau kaip 500 metų įsakė Vilniaus miestą aptverti mūrine gynybine siena.

* Vieta, kur garbingai laikomi mirusiųjų palaikai karstuose ar sarkofaguose.



Freska katedros požemiuose

Gynybinė siena

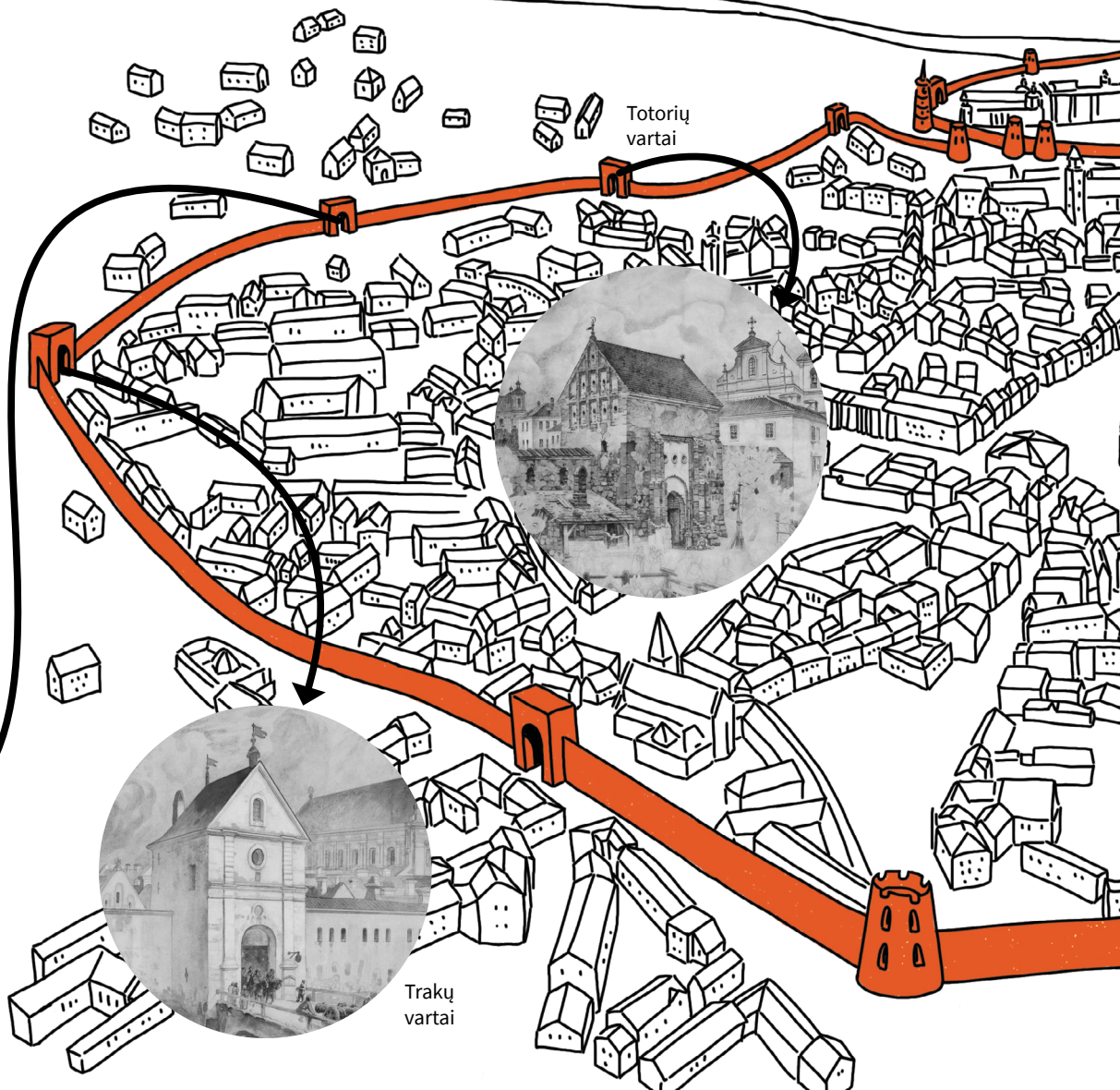
Vilnius buvo ne tik didžiausias miestas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, bet ir vienintelis miestas, apjuostas gynybine siena. Tuometinio Vilniaus siena turėjo 10 vartų, kurie naktimis būdavo užrakinami, kad į miestą slapčia nepatektų plėšikai. Laisvai pro vartus negalėjo pravažiuoti ir geranoriškai nusiteikę svetimšaliai, daugiausia pirkliai – iš jų už įvažiavimą į miestą buvo renkamas specialus mokestis.



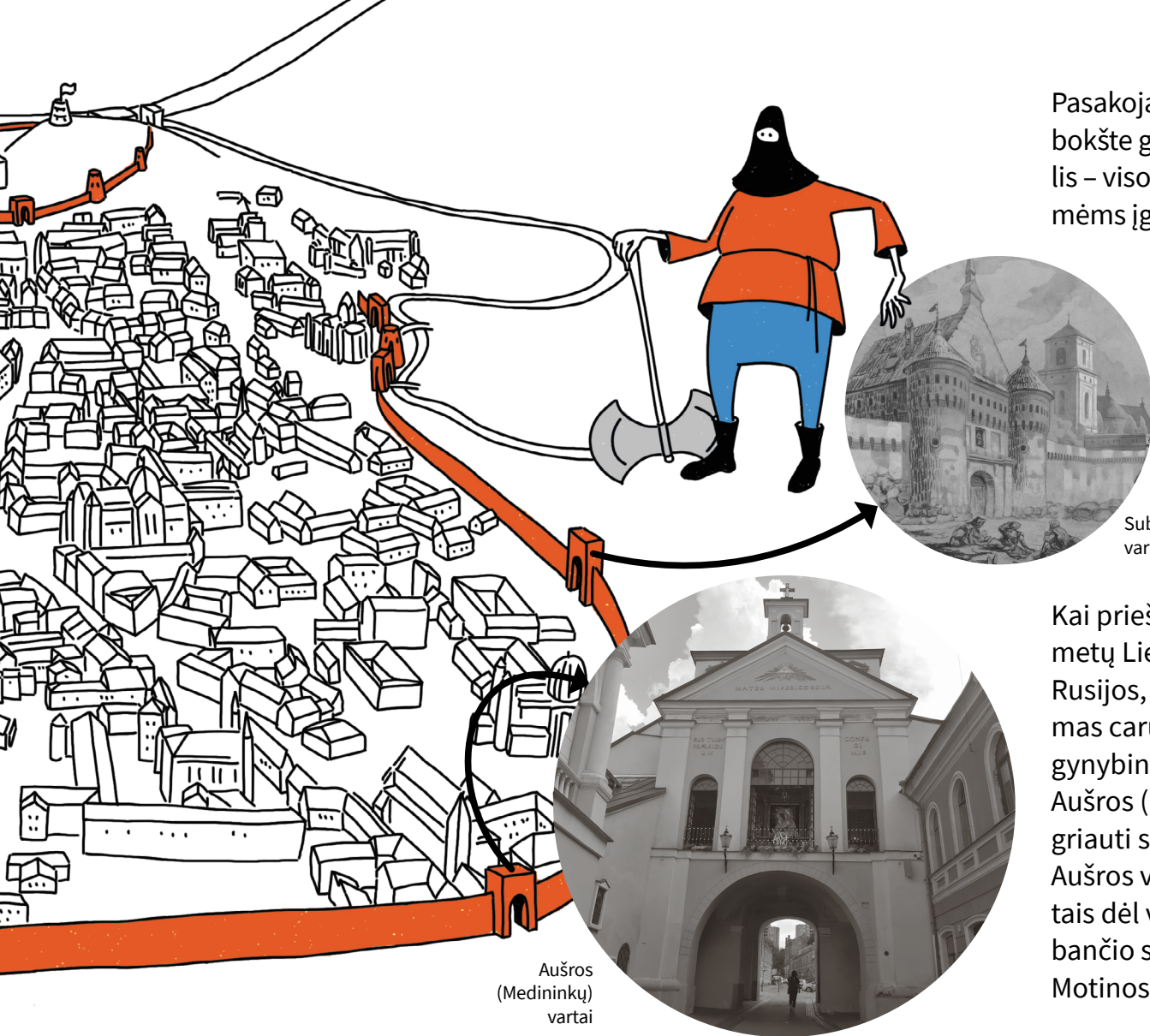
Vilniaus
(Vilijos)
vartai



Trakų
vartai



Totorių
vartai



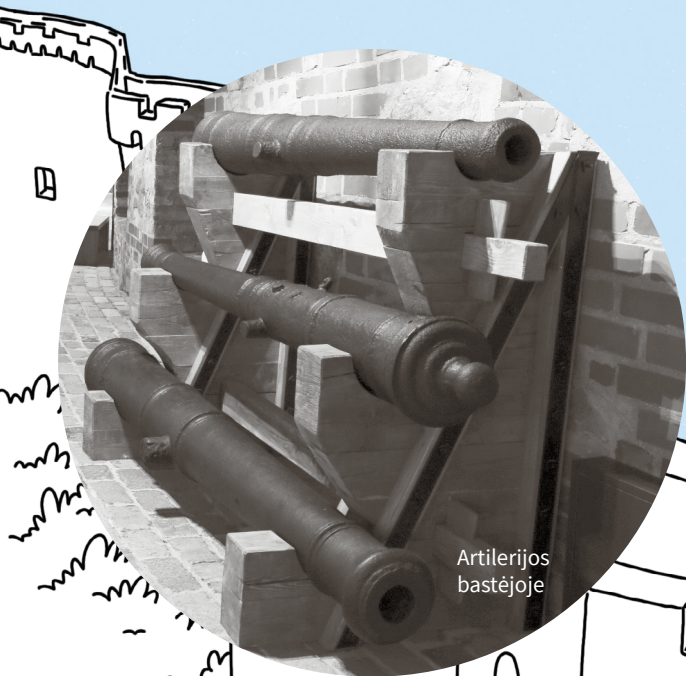
Pasakojama, kad Subačiaus vartų bokšte gyveno Vilniaus miesto budaelis – visoms baidoms to meto bausmėms įgyvendinti paskirtas žmogus.

Subačiaus vartai

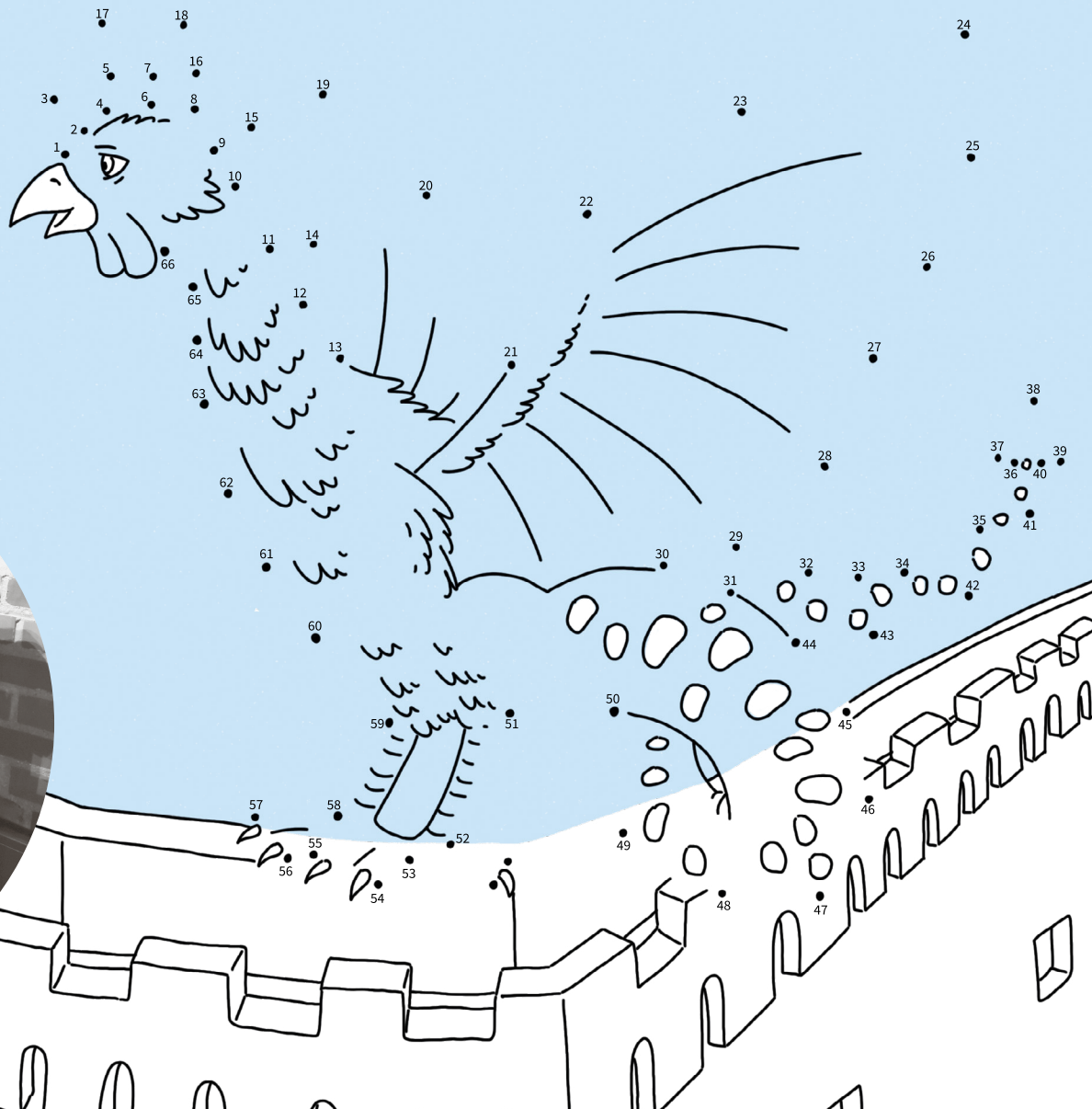
Kai prieš šiek tiek daugiau nei 200 metų Lietuva buvo užgrobtą carinės Rusijos, jos valdovas, dar vadinamas caru, įsakė Vilniaus miesto gynybinę sieną nugriauti. Išliko tik Aušros (Medininkų) vartai, kuriuos griauti svetimšaliai pabijojo, nes Aušros vartus vilniečiai laikė šventais dėl virš jų kabėjusio ir tebekabančio stebuklais garsėjančio Dievo Motinos paveikslėlio.

Aušros (Medininkų) vartai

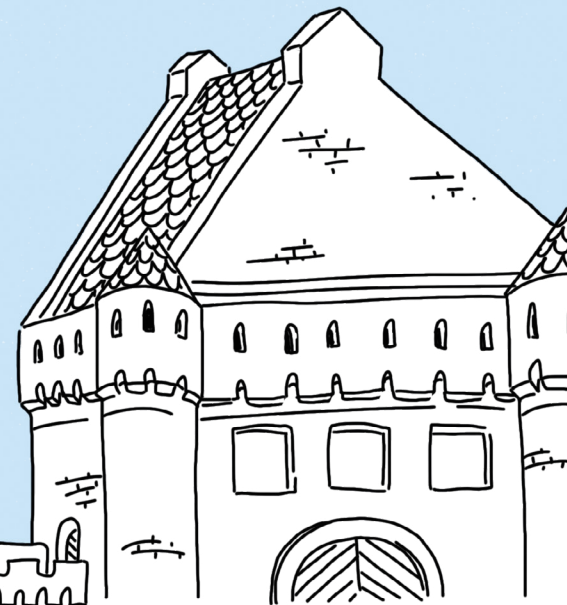
Vilniaus gynybinei sienai priklauso iki mūsų dienų išlikęs specialus gynybinis įrenginys-priestatas, skirtas patrankoms laikyti, vadinamas artilerijos bastėja. Bastėjos požemiuose nuo senų laikų gyvena legendinė Vilniaus mitinė būtybė.



Artilerijos bastėjoje



Sujunk taškus ir sužinosi, kas gi ten per padaras jau ne vieną šimtą metų karaliauja Vilniaus miesto gynybinės sienos bastėjoje, o išsprendęs kryžiažodį sužinosi šio padaro vardą.



Vilniaus gynybinės sienos...

Aušros (Medininkų)...

Vieta, kur laikomi palaikai karstuose ar sarkofaguose, yra...

Vilniaus Aukštutinė...

Kasinėjamas kultūrinis...

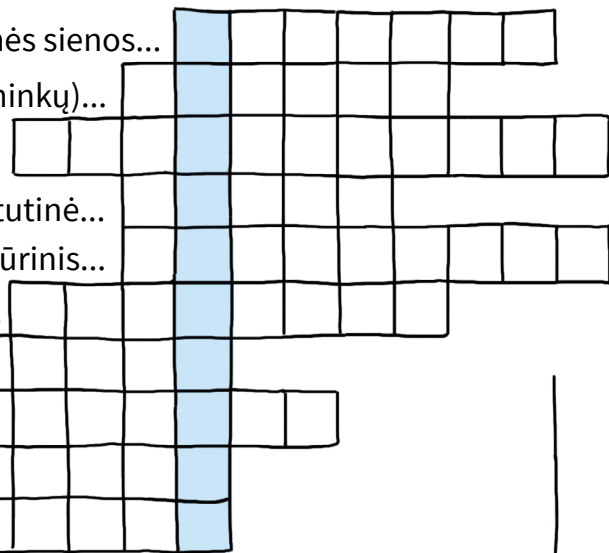
Aecheologiniai...

Palikimas, kurį norima išsaugoti, yra...

Patrimonito lietuviškai...

Pasaulio paveldo vietovė Lietuvoje - Kuršių...

Struvės geodezinis...



Vilniaus bokštai

Senųjų miestų panoramas* visada puošia bažnyčių, pilių, rotušių** bokštai.

Vilniaus senamiesčio panorama taip pat yra saugoma, todėl senamiestyje ir arti jo neturėtų būti statomi aukšti šiuolaikiniai pastatai!

Nors vadiname Aukštutinės pilies bokštą Gedimino vardu, tačiau mūrinę pilį su bokštais ant Gedimino kalno pastatė ne Gediminas, bet jo anūkas Vytautas Didysis! Manoma, kad Gedimino pilis buvo medinė

*Panorama - iš aukštai matomas apylinkių vaizdas.

**Rotušė - Istorinės miesto savivaldos pastatas.

Pasigamink žymiausią Vilniaus bokštą pats!



Prieš kelis šimtmečius rotušė buvo svarbiausias miesto pastatas, kuriame dirbo miesto valdžia, anuo- met vadinta magistratu. Rotušėje vykdavo teismai, pirklių tarybos posėdžiai, buvo saugomi svarbiausi miesto dokumentai bei miestelėnų ginklai. Rotušės požemiuose buvo įrengtas kalėjimas. Šalia rotušės vykdavo prekyba, taip pat buvo atliekamos viešosios baudmės, stovėjo „gėdos stulpas“. Tokia svarbi miesto vieta turėjo būti matoma ir girdima iš tolo, todėl rotušė turėjo

aukštą bokštą su miesto varpu ir laikrodžiu. Deja, miesto rotušę kaip ir visą Vilnių dažnai siaubdavo gaisrai, kurių metu ne kartą griuvo ir vėl būdavo atstatomas bokštas su laikrodžiu. Prieš daugiau kaip 200 metų dar kartą griūdamas bokštas apgadino visą rotušės pastatą.

Tuometinė miesto valdžia pasamdė jauną talentingą architektą Lauryną Gucevičių ir liepė jam suprojektuoti naują bebokštę rotušę, kuri išliko ir iki mūsų dienų. Ant rotušės sienos kabo lentelė, skelbianti, kad Vilnius yra UNESCO Pasaulio paveldo miestas.

Gėdos stulpas – prietaisas bausmei atlikti, su skylėmis galvai ir rankoms įkišti. Stovėjimas gėdos stulpe pats savaime nebuvo skausmingas, tačiau gana pavojingas, nes pasipiktinę miestiečiai dažnai nusikaltėlių apmėtydavo supuvusiomis daržovėmis, kiaušiniiais ar net akmenimis.



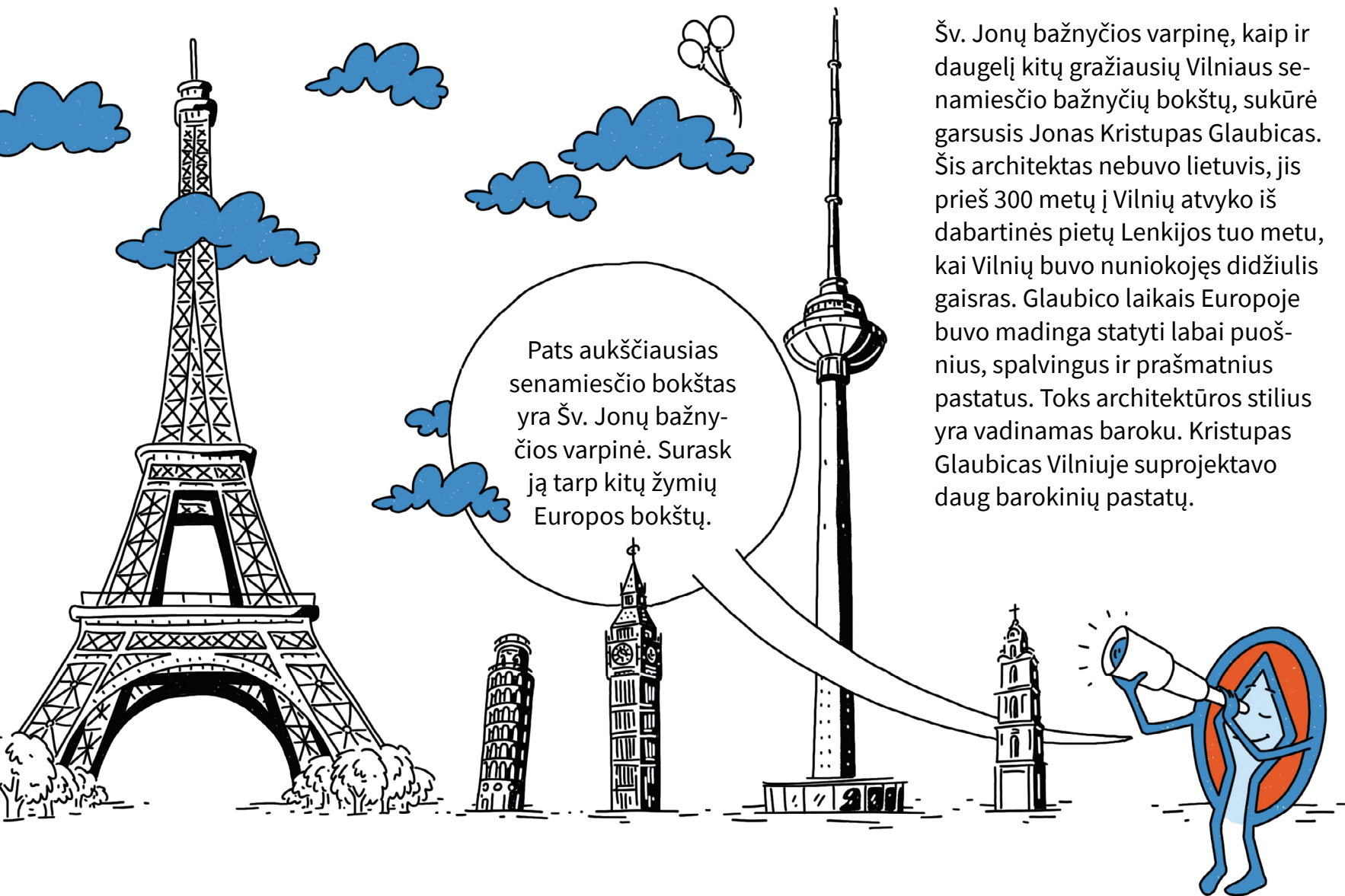
Vilniaus Rotušė šiandien



Šiais laikais vienu žymiausių Vilniaus bokštų, net savotišku miesto simboliu yra tapusi Katedros varpinė su laikrodžiu. Jau beveik 350 metų šis iki mūsų dienų išlikęs seniausias miesto laikrodis varpų dūžiais skelbia laiką vilniečiams ir miesto svečiams.

Ar žinai, kad Katedros varpinė yra pastatyta ant vieno iš Vilniaus Žemutinės pilies gynybinės sienos bokštų?!





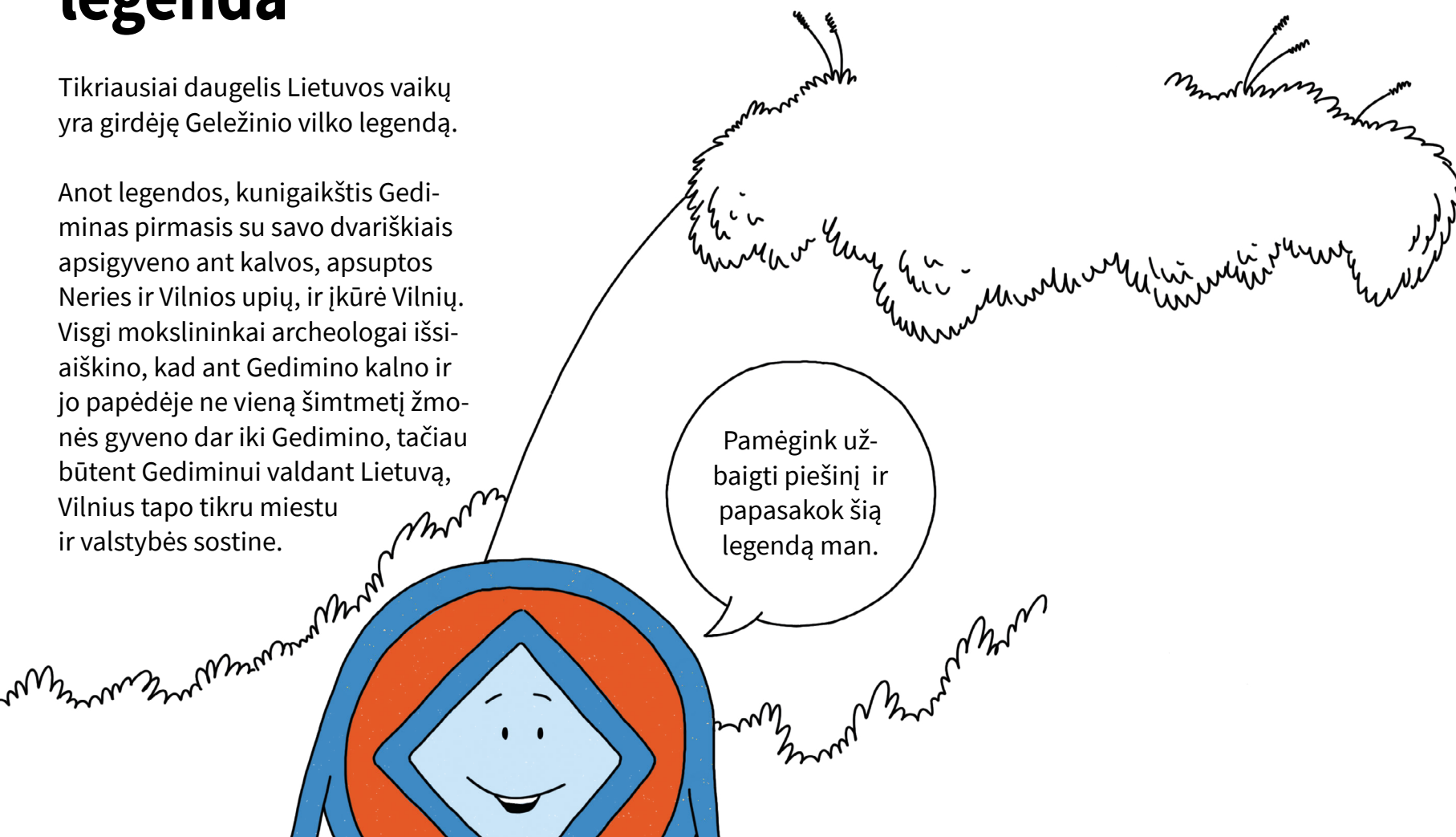
Pats aukščiausias senamiesčio bokštas yra Šv. Jonų bažnyčios varpinė. Surask ją tarp kitų žymių Europos bokštų.

Šv. Jonų bažnyčios varpinę, kaip ir daugelį kitų gražiausių Vilniaus senamiesčio bažnyčių bokštų, sukūrė garsusis Jonas Kristupas Glaubicas. Šis architektas nebuvo lietuvis, jis prieš 300 metų į Vilnių atvyko iš dabartinės pietų Lenkijos tuo metu, kai Vilnių buvo nuniokojęs didžiulis gaisras. Glaubico laikais Europoje buvo madinga statyti labai puošnius, spalvingus ir prašmatnius pastatus. Toks architektūros stilius yra vadinamas baroku. Kristupas Glaubicas Vilniuje suprojektavo daug barokinių pastatų.

Vilniaus legenda

Tikriausiai daugelis Lietuvos vaikų yra girdėję Geležinio vilko legendą.

Anot legendos, kunigaikštis Gediminas pirmasis su savo dvariškiais apsigyveno ant kalvos, apsuptos Neries ir Vilnios upių, ir įkūrė Vilnių. Visgi mokslininkai archeologai išsiaiškino, kad ant Gedimino kalno ir jo papėdėje ne vieną šimtmetį žmonės gyveno dar iki Gedimino, tačiau būtent Gediminui valdant Lietuvą, Vilnius tapo tikru miestu ir valstybės sostine.



Pamėgink užbaigti piešinį ir papasakok šią legendą man.



Daugiatautis miestas

Gediminas buvo labai protingas valdovas, nes į besikuriantį Vilniaus miestą sugalvojo pakviesti talentingų žmonių iš kitų šalių ir pažadėjo juos draugiškai priimti bei apgyvendinti.

1323 m.* sausio mėnesį valdovas Gediminas išsiuntė keletą laiškų į

įvairius Europos miestus, kviesdamas į Vilnių atvykti vienuolius, amatininkus, pirklius, valstiečius, karius. Nemažai užsieniečių susidomėjo Gedimino pasiūlymu ir nusprendė apsigyventi Vilniuje. Taip po truputį Lietuvos sostinė augo, plėtėsi ir tapo daugiataučiu miestu, kuriame šalia lietuvių dar gyveno vokiečiai,

lenkai, žydai, rusėnai**, totoriai ir karaimai*** bei kt. Vilniaus tautų ir kultūrų įvairovę liudija senamiesčio gatvių pavadinimai bei skirtingų tikėjimų maldos namai.

*1323 m. sausio 25 d. buvo pirmą kartą užrašytas Vilniaus vardas. Tą padarė kunigaikštis Gediminas savo laiškuose. Štai kodėl kasmet sausio 25 d. yra švenčiamas Vilniaus miesto gimtadienis.

**Rusėnais vadinami Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojai, kilę iš dabartinių Baltarusijos ir Ukrainos valstybių teritorijų.

***Karaimai - iš Juodosios jūros regiono atvykusios tautos.

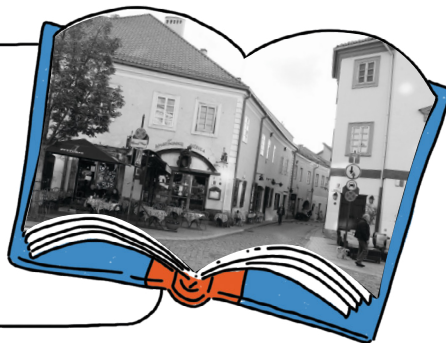
Sujunk gatvės pavadinimus su kiekvienai tautai tinkančiais maldos namais.



Pirmoji spaustuvė

Ar žinai, kad Lietuvos kunigaikščiai svarbius valstybės dokumentus rašė ne lietuvių, o senąja rusėnų kalba? Pirmąją knygų spaustuvę

prieš penkis šimtmečius Vilniuje taip pat įkūrė iš rusėnų miesto Polocko kilęs Pranciškus Skorina.



Šioje vietoje buvo įkurta pirmoji Vilniuje Pranciškaus Skorinos spaustuvė

Amatai

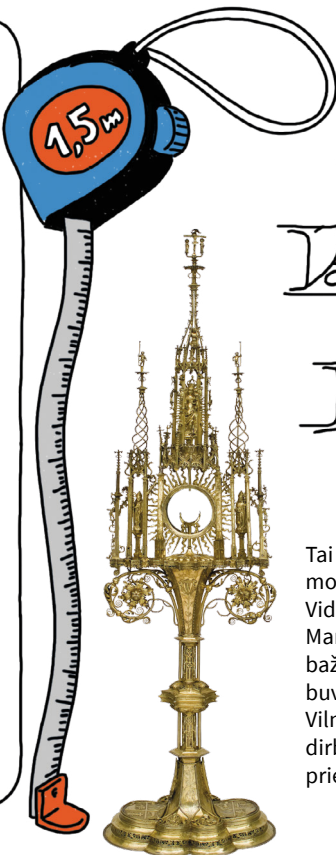
Vilnius – ypatingas ir turtingas miestas, nes jį ilgus šimtmečius kūrė marga tarptautinė bendruomenė.

Į Vilnių iš Rygos atvykę pirmieji vokiečiai* buvo puikūs mūro meistrai. Jie gamindavo geriausias plytas ir čerpes. Vokiečių amatininkai pasižymėjo ir kaip labai geri kalviai** bei juvelyrai***. Laikui bėgant šiuos amatus įvaldė ir lietuviai. Ypač garsūs buvo Vilniaus auksakaliai.

*Dabartinė Latvijos teritorija ir Rygos miestas prieš daugelį metų priklausė vokiečiams.

**Kalviai – meistrai, kurie gamina dirbinius iš geležies.

***Juvelyrai – meistrai, kurie gamina dirbinius (papušalus, indus) iš brangių metalų (aukso, sidabro).



Tai viena didžiausių monstrancijų visoje Vidurio Europoje! Manoma, kad šis bažnytinis indas buvo nukaldintas Vilniaus auksakalių dirbtuvėse maždaug prieš 500 metų

Lobis

1985 m. Vilniuje buvo rastas tikrų tikriausias lobis! Lobis nebuvo užkastas po žeme, tačiau buvo įmūrytas į Vilniaus Katedros sieną. Lobį atsitiktinai surado restauratoriai, kurie tuo metu tvarkė muziejumi paverstą pagrindinę Vilniaus šventovę. Prakirtus sieną atsivėrė neįtikėtinas vaizdas – ten buvo daugybė senų auksinių ir sidabrinių bažnyčioje naudojamų indų! Didelė dalis rastų brangenybių prieš kelis šimtus metų buvo nukaldinta Vilniaus auksakalių! Šio lobia brangenybes gali pamatyti Vilniuje Bažnytinio paveldo muziejuje.

Daktaras C.Šabadas

Ar teko girdėti istoriją apie pasakų personažą daktarą Aiskaudą? Rusų rašytoją Čiukovskį sukurti Aiskaudos personažą įkvėpė būtent Vilniuje gyvenęs žydų* daktaras Cemachas Šabadas. Nuo seniausių laikų žydams labai svarbus buvo geras išsilavinimas, todėl Vilniaus žydų tarpe būta daug gerų gydytojų, verslininkų, palūkininkų**, amatininkų. Vienas anglų aristokratas Viljamas Koksas prieš šiek tiek

daugiau nei 200 metų keliaudamas po bendros Lietuvos-Lenkijos valstybės miestus rašė: „Jei paprašysi vertėjo, atves tau žydą, jei užėisi į smuklę, jos šeimininkas bus žydas, jei reiktų pašto žirgo, žydas tuo pasirūpintų ir juo pavėžintų, jei norėtum ką nors pirkti, žydas bus tavo tarpininkas.“



Paminklas
Vilniuje
C. Šabadiui

Kaip ir daugelyje kitų mūsų regiono miestų, taip ir Vilniuje žydai ženkliai prisidėjo prie miesto klestėjimo ir ekonominio augimo.

*Žydai – tauta, kilusi iš rytinių Viduržemio jūros pakrančių regiono. Žydai turi labai savitą kultūrą ir tikėjimą, todėl dažnai būdavo nemėgstami ir persekiojami. Ieškodami draugiškų ir tolerantiškų šalių, žydai ilgus šimtmečius gyveno pasklidę po įvairius pasaulio kraštus. Šiais laikais žydų valstybė yra Izraelis.

**Palūkininkas – senaisiais laikais tai buvo žmogus, vykdamas dabartinių bankų funkciją – teikdamas kreditus.

Virtuvė

Vilniuje apsigyvenę kitataučiai labai praturtino lietuvių virtuvę. Totoriai į Vilnių atvežė ir čia pradėjo auginti agurkus bei svogūnus. Karaimai Vilniaus apylinkių gyventojus supažindino su skaniais kibiniais. Valgyti su šakute prieš 500 metų lietuvius išmokė Lietuvos ir Lenkijos

valdovo Žygimanto Senojo žmona italė Bona Sforca (iki tol lietuviai visus patiekalus valgė šaukštu arba rankomis)! Ne tik šakutę, bet ir visas itališkos virtuvės paslaptis Bona atvežė į Vilnių. Tortus ir lazaniją, kurie, tiesa, šiek tiek skyrėsi nuo dabartinių, taip pat sriubas su

gausybe iki tol nematytų daržovių (pomidorai, brokoliai, šparaginės pupelės, špinatai), koldūnus ir netgi šaltibarščius Vilniaus diduomenė išmoko gaminti ir valgyti būtent karalienės Bonos dėka.



Bažnyčios kaip Italijoje

Į Vilnių atvykę italai arba iš studijų Italijos universitetuose grįžę lietuviai nuolatos atveždavo į mūsų kraštą mokslo ir meno naujovių. Italijos meistrai statė ir puošė Vilniaus bažnyčias.

Šv. Teresės bažnyčia



Observatorija

Ar teko kada lankytis Molėtuose esančioje astronomijos observatorijoje? Tai labai įdomi vieta, kurioje mokslininkai stebi ir tyrinėja dangaus kūnus. Ar žinai, kad pirmoji astronomijos observatorija Rytų Europoje buvo įkurta būtent Vilniaus universitete! Senąjį observatorijos pastatą gali ir šiandien pamatyti Vilniaus senamiestyje.



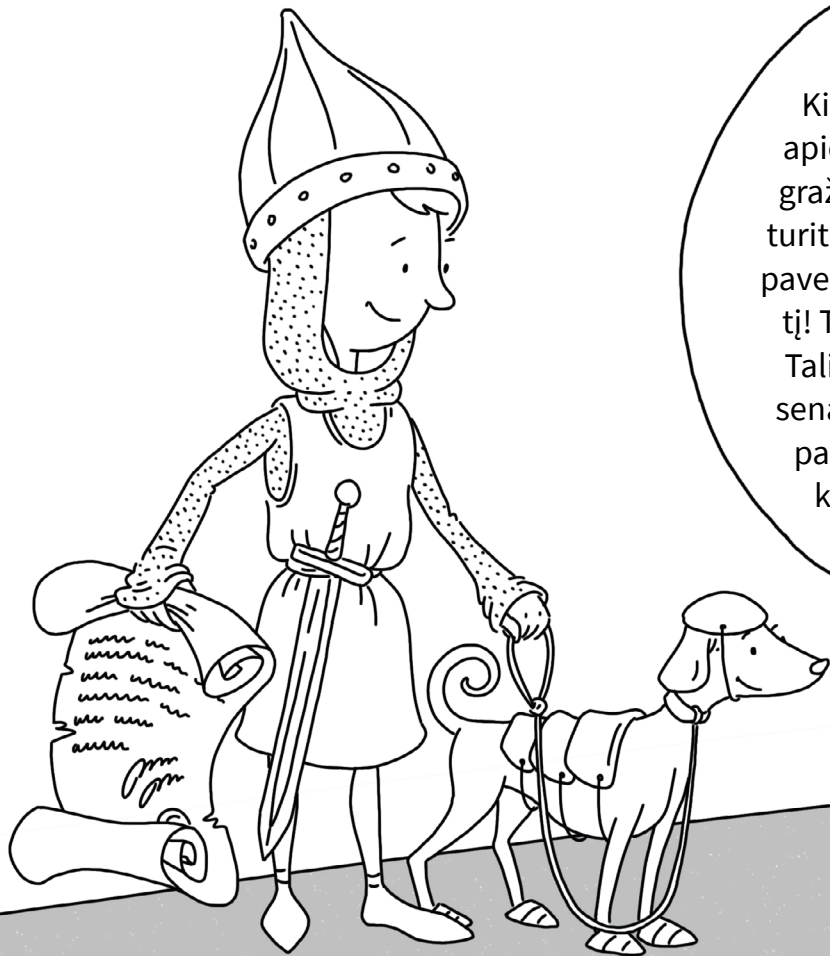
Pirmasis universitetas

Pagal itališkų jėzuitiškų* universitetų pavyzdį 1579 m. Vilniuje buvo įkurtas pirmasis universitetas Lietuvoje. Senaisiais laikais vaikų ir jaunimo švietimu rūpinosi bažnyčia ir vienuoliai. Prieš 450 metų tuometinis Vilniaus vyskupas pasikvietė grupelę vienuolių jėzuitų iš Lenkijos bei kitų Vakarų Europos šalių ir patikėjo jiems įkurti Vilniuje universi-



tetą. Vilniaus universitetas buvo ne tik pats pirmasis visoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, bet ir labai garsus, kuriame norėjo mokytis ne tik lietuviai, bet ir studentai iš aplinkinių šalių.

* Jėzuitai - tarptautinė Romos Katalikų Bažnyčios vyrų vienuolija, didelę savo darbo dalį skirianti jaunimo švietimui.



Kiek daug įdomybių sužinojau apie senąjį Vilnių! Koks margas ir gražus šis miestas! Savo sostinėje turite tikrą brangakmenį – Pasaulio paveldo dalimi paskelbtą senamiestį! Tikriausiai žinote, kad Rygos ir Talino (Latvijos ir Estijos sostinės) senamiestčiai taip pat yra Pasaulio paveldo miestų gretose. Galbūt kitą kartą pasimatysime ten!

Nuspalvink vaikų kostiumus ir padėk man atpažinti, kuriais Vilniaus istorijos personažais vaikai yra persirengę.







Projektą rėmė
Kultūros paveldo departamentas
prie Kultūros ministerijos



VILNIAUS SENAMIESČIO ATNAUJINIMO AGENTŪRA

Leidinį išleido
VŠĮ „Vilniaus senamiesčio
atnaujinimo agentūra“

Tiražas 2000 vnt.

ISBN 978-9955-664-18-5

Nuotraukų šaltiniai:

3 psl.

Katedra ir Valdovų rūmai. Vytauto Abrausko nuotr. © Valdovų rūmų muziejus

Freska „Nukryžiuotasis su Švč. Mergele Marija ir Šv. evangelistu Jonu“ XV a. I pusė.
Kęstučio Stoškaus nuotr.

4 psl.

Totorių vartai Vilniuje (dail. Juozas Kamarauskas, 1894 m.)

© Lietuvos nacionalinis dailės muziejus

Vilniaus vartai (dail. Juozas Kamarauskas, 1898 m.)

© Lietuvos nacionalinis dailės muziejus

Vilnius. Trakų vartai (dail. Juozas Kamarauskas, 1898 m.)

© Lietuvos nacionalinis dailės muziejus

5 psl.

Subačiaus vartai ir miesto mūrai (dail. Juozas Kamarauskas, 1896 m.)

© Lietuvos nacionalinis dailės muziejus

Aušros (Medininkų) vartai.

VšĮ Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūros (toliau VSAA) nuotr.

6 psl.

Vilniaus gynybinės sienos bastijos ekspozicija.

Arūno Baltrėno nuotr. © Lietuvos nacionalinis muziejus

8 psl.

Vilniaus senamiesčio panorama. Romano Raulynaičio nuotr.

9 psl.

Vilniaus rotušė. VšĮ VSAA nuotr.

10 psl.

Vilniaus katedros varpinė. VšĮ VSAA nuotr.

Vilniaus katedros varpinės vidus. Evgenia Levin nuotr.

Lauko maketas iš ciklo „Senojo miesto fragmentai“. VšĮ VSAA nuotr.

14 psl.

Vilniaus choralinė sinagoga. Kontis Šatūnas nuotr.

Skaisčiausios Dievo Motinos cerkvė. VšĮ VSAA nuotr.

Šv. Mikalojaus bažnyčia. VšĮ VSAA nuotr.

Vilniaus senamiesčio gatvių pavadinimai. VšĮ VSAA nuotr.

15 psl.

Didžioji g. 19, kampas su Stiklių g. VšĮ VSAA nuotr.

Didžioji monstrancija, Vilnius, 1535 m. Kęstučio Stoškaus nuotr.

16 psl.

Paminklas Cemachui Šabadui. VšĮ VSAA nuotr.

17 psl.

Šv. Teresės bažnyčia. VšĮ VSAA nuotr.

Vilniaus universiteto Observatorijos kiemelis. Jerzy Strzelecki nuotr.

Vilniaus istorinis centras. Romano Raulynaičio nuotr.

Kuršių nerija. Guntars Mednis nuotr.

Kernavės archeologinė vietovė. Dalios Vaičiūnienės nuotr.

Struvės geodezinis lankas. Žemės ūkio ministerijos nuotr.

Lietuva didžiuojasi keturiomis Pasaulio paveldo vietovėmis



Vilniaus
istorinis
centras



Kuršių
nerija

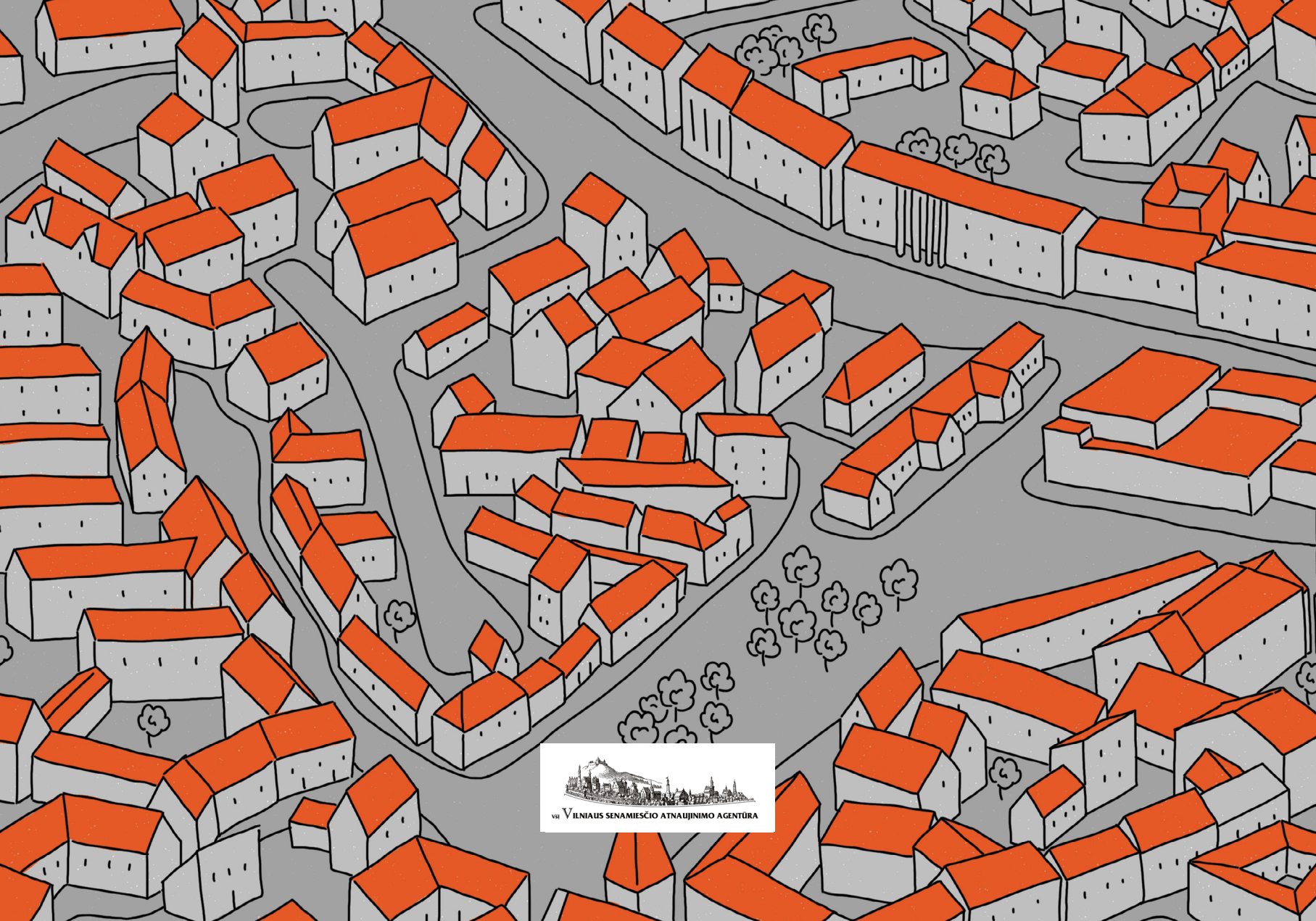


Kernavės
archeologinė
vietovė



Struvės
geodezinis
lankas

Daugiau informacijos apie Pasaulio paveldą Lietuvoje rasite čia: vkpk.lt/veikla/unesco-pasaulio-paveldas-lietuvoje/



VI VILNIAUS SENAMIESTIO ATNAUJINIMO AGENTŪRA